

Seminārs par patvērumu. 2023

Kā dzīvosim tālāk?

Daži **izaicinājumi**, ar kuriem esam saskārušies:

1. Principu un vērtību kolīzijas, kuras risinājumi objektīvi nav vienkārši;
2. Nav nepastarpinātas uzticamas informācijas no robežas ar Krieviju un Baltkrieviju (tādējādi nav arī pilnvērtīgas statistikas un datu, tajā skaitā par to, kā uzņemtas personas tiek reģistrētas);
3. Valsts ne-elastīgā pieeja ģimenes atkalapvienošanās lietās;
4. Valsts iestāžu pārāk plaša rīcības brīvība (Venēcijas komisija: «Tomēr, lai gan valstīm šajā jomā ir plaša rīcības brīvība, to pilnvaras nav neierobežotas, un Eiropas Cilvēktiesību tiesa veic zināmu uzraudzību pār šīm pilnvarām»);
5. Tiesībpolitiski faktori valstu drošības noteikšanai;
6. Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības kvalitātes nenoteiktība;
7. Personas drošības risku izvērtēšana un tās ietekme uz tiesisko statusu;
8. [Jebkādu] šaubu interpretēšana kam par labu?
9. Mūsu pacietības pret juridisko aktu kvalitāti mērs.

Īpašais tiesiskais režīms: ļauj krīzes pārvaldītājam izmantot tādus tiesiskos instrumentus, kuri *expressis verbis* nav noteikti citos spēkā esošajos tiesību aktos.

Īpašo tiesisko režīmu skaits un tvērums nav prognozējams. Tas izriet no to dabas.

Bet.

Darbības, kas izriet no tiem – to tiesiskums?

Īpašajiem tiesiskajiem režīmiem ir atturošs efekts attiecībā uz patvēruma procedūru.

Bet kā ir pareizi?

Cilvēki jāreģistrē

Pareizi saskaņā ar Venēcijas komisijas atziņām (2020):

1. Likumības princips (vai izņēmumi attiecībā uz ārkārtējām situācijām ir noteikti tiesību normās? Vai ir parlamentārā un tiesu kontrole par termiņiem un tvērumu?). Ir svarīgi stingri ierobežot šādu pilnvaru ilgumu, apstākļus un apjomu.

2. Konstitūcija prevalē;

3. Likumdevēja uzraudzība;

4. Pasākumu apjoms.

Būtu jānošķir atsevišķi pasākumi no strukturālajiem (vispārējiem) noteikumiem. Atsevišķi individuāli pasākumi dažkārt var būt neatgriezeniski, kad briesmas var novērst tikai ar neatsaucamu darbību. Tomēr ārkārtas režīma laikā valdībai ir jācenšas, cik vien iespējams, un ikreiz, kad briesmas var novērst citādi, veikt provizoriskus individuālus pasākumus, t.i., tādus, kuru ilgums ir ierobežots vai kurus vēlāk var atsaukt vai grozīt, jo jebkuras ārkārtas situācijas galīgajam mērķim jābūt valsts atgriešanās normālā stāvoklī.

5. Ietekme uz citām tiesībām (parlamenta atlaišana, politisko partiju aktivitātes, vēlēšanu tiesību ierobežojumi, vēlēšanu datumu pārcelšana u.c.).

Tiesiskie režīmi:

Satversme (62. («ministru kabinetam ir tiesības izsludināt izņēmuma stāvokli, par to divdesmit četru stundu laikā paziņojot Saeimas prezidijam, kuram šāds ministru kabineta lēmums nekavējoties jāceļ priekšā Saeimai», 73. pants («Tautas nobalsošanai nevar nodot [...] likumus par [...] izņēmuma stāvokļa izsludināšanu un tā izbeigšanu»));

«Jumta» likums - **likums «Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli»** (piemēram, attiecina lēmumiem par ārkārtējo situāciju tādas pašas procesuālās garantijas kā Satversmē paredzētās attiecībā uz izņēmuma stāvokļa izsludināšanu. Klausula «Saeima to noraida»);

Grozījumi Latvijas Republikas valsts robežas likumā, ieviešot «pastiprinātu robežapsardzības sistēmas darbības režīmu».

Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 4.panta pirmais punkts: «Ārkārtējā stāvokļa laikā, kas apdraud nācijas pastāvēšanu un kas ir oficiāli pasludināts, šā Pakta dalībvalstis var atkāpties no savām šajā Pakta paredzētajām saistībām, ciktāl to prasa stāvokļa nopietnība, ar nosacījumu, ka šāda atkāpšanās nav pretrunā ar citām šo valstu starptautisko tiesību saistībām un neietver vienīgi uz rases, ādas krāsas, dzimuma, valodas, reliģijas vai sociālās izcelšanās pamatotu diskrimināciju.»

Nevar pamatot atkāpšanos no šādām tiesībām/principiem:

- a) nevienam nedrīkst patvarīgi atņemt dzīvību;
- b) genocīda aizlieguma princips;
- c) spīdzināšanas aizlieguma princips;
- d) verdzības aizlieguma princips;
- e) nevienam nedrīkst atņemt brīvību, pamatojoties vienīgi uz to, ka viņš nav spējīgs izpildīt kādu līgumsaistību;
- f) nullum crimen, nulla poena principle.

Nevienam nedrīkst atzīt par vainīgu kriminālnozieguma izdarīšanā tādas darbības vai bezdarbības dēļ, kas saskaņā ar izdarīšanas brīdī spēkā esošajiem valsts likumdošanas aktiem vai starptautiskajām tiesībām nav bijis kriminālnoziegums. Tāpat nedrīkst piespriest smagāku sodu nekā tas, kas bijis spēkā kriminālnozieguma izdarīšanas brīdī. Izņēmums: neaizliedz nodot tiesai un sodīt jebkuru personu par jebkuru darbību vai bezdarbību, kas izdarīšanas brīdī tika uzskatīta par kriminālnoziegumu saskaņā ar starptautiskajā sabiedrībā atzītajiem vispārējiem tiesību principiem;

- g) **ikvienam cilvēkam, lai kur viņš atrastos, ir tiesības tikt atzītam par personu likuma priekšā;**
- h) ikvienam ir tiesības uz domu, pārliecības un reliģijas brīvību.

Cilvēktiesību komiteja norādīja, ka ne katrs bruņots konflikts ir kvalificējams kā ārkārtas stāvoklis. Šajā sakarā Komiteja ir norādījusi, ka pakts prasa, lai pat bruņota konflikta laikā atkāpes no pakta ir atļautas tikai tad un tādā apjomā, kādā situācija rada draudus tautas dzīvībai.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir definējusi valsts ārkārtas situācijas kā “ārkārtas krīzes vai ārkārtas situācijas, kas ietekmē visus iedzīvotājus un rada draudus kopienas, no kuras valsts sastāv, organizētajai dzīvei”

Tiesību akti, kuriem jāpievērš uzmanība, jo ietekmē procesu:

Latvijas Republikas valsts robežas likums (īpaši - 35.¹ pants);

Valsts robežsardzes likums;

likums «Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli»

MK 2022.gada 9.septembra rīkojums Nr.599 «Par Krievijas Federācijas pilsoņu ieceļošanu Latvijā» (pie izraidīšanas kā «ilustrējošs apstāklis»??)

Patvēruma iesniegumu skaits izskatīšanā PMLP 2023.gadā
(šobrīd): 1602 + ap 60 atkārtotie iesniegumi.

Top 5 valstis: Sīrija, Afganistāna, Irāna, Indija un Irāka.

Eiropas Padomes 2023.gada ziņojums «Demokrātijas, cilvēktiesību un tiesiskuma stāvoklis»

(«State of Democracy, Human Rights and the Rule of Law»)

<https://rm.coe.int/secretary-general-report-2023/1680ab2226>

Dažas būtiskās atziņas:

Vairākas Eiropas Padomes struktūras ir aicinājušas pievērst īpašu uzmanību paaugstinātajai marginalizēto grupu, kas bēg no kara, neaizsargātībai, jo īpaši LGBTI bēgļiem no Ukrainas, bet arī LGBTI patvēruma meklētājiem no Krievijas Federācijas un Baltkrievijas;

Biedrošanās brīvības nozīmīgums (nedrīkst noteikt nepamatotus ierobežojumus un stigmatizēt NVO, tostarp tās, kas palīdz patvēruma meklētājiem. Piemēri: KISA Kiprā un Memoriāls Krievijā);

īpašā uzmanība jāpievērš sieviešu un meiteņu aizsardzībai patvēruma jomā (2022.gada maijā tika pieņemta Eiropas Padomes rekomendācija CM/Rec(2022)17 (<https://rm.coe.int/prems-092222-gbr-2573-recommandation-cm-rec-2022-17-a5-bat-web-1-/1680a6ef9a>) «Aizsargājot sieviešu un meiteņu migrantu, bēgļu un patvēruma meklētāju tiesības»)

Ārkārtas stāvoklis un krīzes vadība
(rekomendācija CM/Rec(2022)17)

43. Sabiedrības veselības, humanitārās un ar klimata pārmaiņām saistītās situācijās krīžu gadījumā dalībvalstīm būtu jāņem vērā paaugstināts ar dzimumu saistītas vardarbības risks, tostarp cilvēku tirdzniecība, nabadzība un bezpajumtniecība migrantēm, bēglēm un patvēruma meklētājām sievietēm un meitenēm, un

tāpēc:

43.1. ņemt vērā migrantu, bēgļu situāciju un vajadzības un patvēruma meklētāju sievietes un meitenes krīzes pārvarēšanā un atgūšanas pasākumus, tostarp tiesību aizsardzību, jo īpaši tiesības uz veselību, pajumti, nodrošinātību ar pārtiku, ūdeni, ekonomiku

tiesības un piekļuve tiesai un speciālistu atbalstam pakalpojumus sievietēm, kas cietušas no vardarbības, kvalificējot viņas par pakalpojumus un garantējot to pastāvīgu pieejamību;

43.2. nodrošināt, ka pasākumi, kas veikti krīzes laikā un jebkurā tai sekojošā stāvoklī ārkārtas situācija atbilst starptautiskajām saistībām, kas saistītas ar migrantu, bēgļu un patvēruma meklētāju sieviešu cilvēktiesības un meitenes;

43.3. nodrošināt, ka attiecīgās migrantes, bēgles un patvēruma meklētājas sievietes un šādās situācijās apspriežas ar meiteņu pilsoniskās sabiedrības organizācijām

Ko mēs novērojam no prakses:

zemākas izredzes Krievijas Federācijas pilsoņiem;

smagnēja procedūra ģimenes atkalapvienošanās lietās;

riski cilvēktiesību aizstāvjiem uz robežas;

maz informācijas no robežas;

īpaši aizsargājamo personu kategoriju identificēšanas kritēriju
vāja attīstība

Eiropas Padome:

Demokrātiskās institūcijas var būt efektīvas tikai sabiedrībā, kas pilnībā ievēro tiesiskumu un labas demokrātiskas pārvaldības principus pat kara laikā vai ārkārtas situācijās.

Democratic institutions can only be effective in a society which fully respects the rule of law and the principles of good democratic governance, even in times of war or public emergencies.

Laba pārvaldība ir būtiska pilsoņu dzīves kvalitātei, kā arī, lai turpinātu viņu iesaisti, veicinātu uzticēšanos, risinātu negaidītas ārkārtas situācijas un veidotu ilgtspējīgas kopienas. Tas prasa koordināciju visos valdības līmeņos, vietējā, reģionālā, valsts un starptautiskā līmenī.

Good governance is essential for the quality of life of citizens, but also to keep them engaged, to build their trust, to deal with unexpected emergencies and to create sustainable communities. It demands co-ordination at all levels of government, local, regional, national and international.